

МОТИВАЦИИ И ЗАТРУДНЕНИЯ НА СЪВРЕМЕННИТЕ УЧЕНИЦИ ПРИ ИЗУЧАВАНЕТО НА ЧУЖД ЕЗИК

Георги Джумайов

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме. Настоящото проучване цели да провери мотивацията на учениците в часовете по чуждоезиково обучение. Анкетата също има за цел да събере информация в коя област от изучаването на английски или испански език съвременните ученици срещат най-големи затруднения – четене, писане, слушане, говорене, граматика, лексика, и каква е причината да изучават съответния чужд език.

Ключови думи: чужд език; учене на език; усвояване на втори език; английски; испански; слушане; говорене; четене; писане; граматика; лексика

1. Кратко описание на научното проучване

Според въведената в употреба от Министерството на образованието и науката нова учебна програма по чужд език¹⁾ в българските училища в първи гимназиален етап на общообразователната подготовка в края на X клас учениците следва да достигнат ниво B1²⁾ на владеење на чуждия език според Общата европейска езикова рамка³⁾. За първа година (2020) ще се проведе външно оценяване след десети клас по чужд език. Чрез него учениците ще могат да получат безплатно сертификат за владеење на ниво по чужд език, който досега вземаха срещу заплащане.

В края на учебната 2018/2019 година беше проведено проучване с първия випуск деветокласници, които се обучават по новата програма на Министерството на образованието и науката. Една от причините да бъде включена в проучването точно тази група е, че авторът на настоящото изследване в трудовата си дейност през учебната 2018/2019 година като преподавател на девети клас, съблюдавайки изискванията на новата програма, търси и разработва методи за по-добра ефективност на обучението по чужд език. Учениците са представители на две езикови гимназии в Пловдив. Едната група са ученици, чийто роден език е български и изучават английски език като чужд в Езикова гимназия „Пловдив“. Другата група ученици имат роден език български и

изучават испански език като чужд език в Езикова гимназия „Иван Вазов“ в Пловдив.

2. Съдържание на анкетата

Изследването се състои от анкета, която съдържа пет въпроса към анкетираните. Анкетата е еднаква и за двете целеви групи. Основната цел на въпросите е да се събере информация относно мотивацията за избора на съвременните ученици да изучават английски или испански език, както и коя от областите – четене, писане, слушане, говорене, граматика или лексика, определят като трудна за усвояване.

Първият въпрос е за пола на анкетираните – мъж или жена. Вторият въпрос е: „*Защо изучавате чужд език?*“. Тук анкетираните могат да посочат свой отговор, тъй като въпросът е отворен. Третият въпрос е: „*Чувствате ли се мотивиран(а) в часовете по чужд език?*“. Към него са предложени три отговора – *да*, *малко* и *не*. Четвъртият въпрос „*Коя от следните области в езиковото обучение намирате за най-трудна и проблематична?*“ позволява на учениците да избират между шест отговора: *четене, писане, слушане, говорене, граматика и лексика*. Петият въпрос представлява въпрос за самооценка на знанията по съответния чужд език от страна на анкетираните: „*Как оценявате знанията си по английски/испански език?*“. Предложените варианти за отговор са пет и съответстват на оценките в българското образование – *Отличен (6), Много добър (5), Добър (4), Среден (3), Слаб (2)*.

3. Методи за анализ на данните

Анкетата включва количествени и качествени данни. Количествените данни представляват номинални или ординални променливи и са представени в брой и проценти. За установяване на доминиращи тенденции е използван тестът на Фишер (Fisher's exact test), по формулата (Eddington, 2019: 15 – 51):

$$p = \frac{(a + b)! (c + d)! (a + c)! (b + d)!}{a! b! c! d! N!}$$

където a, b, c, d са индивидуални наблюдения;

N е общият брой наблюдения;

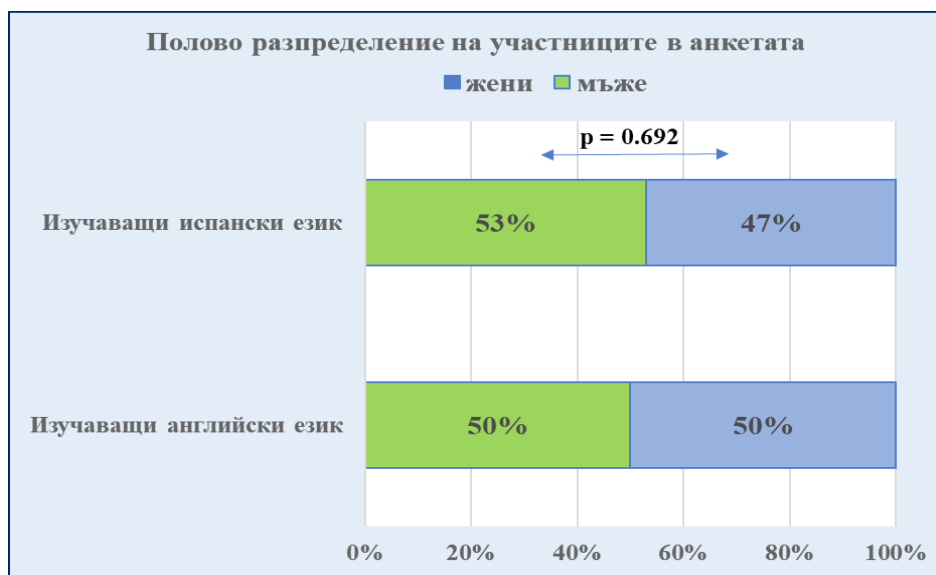
$!$ е факториел.

Резултатите са интерпретирани като статистически значими при допустимо ниво на грешка $\alpha = 0.05$ ($p < 0.05$) от висока статистическа значимост при $\alpha = 0.01$ ($p < 0.01$).

Данните са обработени със статистическите програми IBM SPSS⁴⁾, версия 26 (2018), и Minitab⁵⁾, версия 18.1 (2017), като SPSS е основната програма за анализ, а Minitab е използвана за анализ на сумарни данни. Изборът на статистически методи е направен съобразно вида на данните, разпределението на променливи и задачите, ръководещи научното изследване (Ganeva 2016, 97 – 124).

4. Визуализация и анализ на резултатите

Анкетата е попълнена от общо 130 ученици, изучаващи чужд език. От тях 78 изучават английски език и 52 – испански език. В процентно отношение разпределението на учениците според изучавания чужд език е 60% с английски език и 40% с испански език. При отговора на първия въпрос от анкетата относно пола на участниците данните показват, че относителният дял на жените и мъжете, изучаващи английски език, е напълно еднакъв – 50% жени и 50% мъже. При групата с испански половото разпределение е също много сходно: 53% жени и 47% мъже. Данните показват, че няма значима разлика според теста на Фишер, $p = 0.692$. Разпределението на участниците по пол е илюстрирано във фигура 1.

Фигура 1. Полово разпределение на участниците в анкетата

В изследването е обхваната представителна извадка от близки в процентно отношение спрямо изучавания чужд език участници – 60% с английски език

и 40% с испански език. Това означава, че посочените данни от анкетата за изучаващите английски и испански език са относително сходни по значимост. Резултатът от първия въпрос показва, че в анкетата е обхваната целева група с еднакво участие на половете.

Вторият въпрос от анкетата е от изключителна важност относно показаните резултати, даващи представа за мотивацията, поради която участниците изучават дадения език. Въпросът е отворен и изисква от участниците да посочат причината, поради която изучават конкретния чужд език. За да се определят основните мотивации в получения корпус от отговори, беше проведен тематичен анализ на текстовия материал. Бяха използвани ключови думи като водещи в категоризацията на причините и обособяването на основните мотивации. Резултатите от анализа на отговорите на 78-те участници с английски език са обобщени в таблица 1.

Таблица 1. Основни мотивации на участниците, изучаващи английски език, при отговор на въпроса „Защо изучавате чужд език?“

Мотивации		Илюстративен цитат	Брой отговори
1)	Дава възможност за намиране на по-добра работа и осигуряване на по-добро бъдеще	„Защото в сегашно време каквато и професия да изберем, ни трябва чужд език.“	30
2)	Средство за продължаване на образованието в чужбина	„За да мога да уча в друга държава.“	12
3)	Средство за комуникация с хора от различни култури	„Защото знанието на други езици разширява миогледа ни и развива комуникацията с множество народи и етноси.“	12
4)	За лично обогатяване	„За обогатяване на общата ми култура“	10
5)	Желание да се овладее друг език освен родния	„Защото искам да говоря повече от един език“	9
6)	Заради голямата популярност на английския език	„Защото е широко използваем навсякъде в света и просто без английски може би не бихме имали достъп до някои неща.“	9
7)	По задължение	„Защото учебната ми програма го изисква“	3
8)	Харесване	„Яко е.“	3
9)	За достъп до филми	„За гледане на филми и анимета“	2

В първата колона са представени основните мотивации за изучаване на английски език. Следва цитат, специално подбран от всички подобни отговори,

тъй като представлява най-добрата илюстрация на конкретната мотивация. В последната колона е даден броят на отговорите, в които фигурира причина, свързана със съответната мотивация. Общият брой ($N = 90$) надвишава броя на участниците ($N = 78$) поради това, че в някои от отговорите е посочена повече от една причина.

Най-често срещаната мотивация за изучаване на английски език, посочена от анкетираните, е от прагматичен характер и е свързана с *намиране на по-добра работа и осигуряване на по-добро бъдеще*. Възможностите, които английският език предоставя за бъдеща професионална реализация, е отбелязана в отговорите на 30 ученици. При анкетираните на второ място е мотивацията, която изтъква важността на английския език за *продължаване на обучението извън границите на България*. Тя фигурира в отговорите на 12 от учениците. В други 12 отговора причината за изучаване на английски език е свързана с приемането на *английския език като средство за комуникация с хора от други култури*. В отговорите на анкетираните също се изтъкват причини, свързани с личностното им развитие. За 10 от тях изучаването на английски език е средство за *обогащаване на общата им култура*, а в 9 от отговорите се изтъква *желание за овладяване на друг език освен родния*. Някои участници ($N = 9$) акцентират върху популярността на английския език и посочват факта, че той *осигурява достъп до много неща*. Други трима от анкетираните приемат изучаването на английски език като *задължение от учебната програма*. Противоположна мотивация е изразена от други трима участници, които обясняват, че просто *харесват английския език*. Един от тях е използвал жаргонния израз *Яко е*. В два от отговорите се изтъква *възможността за гледане на филми на английски език* като мотивация за изучаването му.

Отговорите на участниците с испански език относно въпроса „*Защо изучавате чужд език?*“ са анализирани по аналогичен начин на тези с английски език. Общият брой отговори ($N = 56$) надвишава броя на участниците ($N = 52$) поради това, че в някои от отговорите се изтъква повече от една причина.

Основните мотивации, получени от данните от анкетата, са обобщени в таблица 2. Подобно на групата, изучаваща английски език, най-често срещаната причина за изучаване на испански език има прагматичен характер. В отговорите на 16 участници се изтъква ролята на испанския език за *постигане на поставени цели, свързани с лична и професионална реализация*. За 12 участници испанският език е *средство за комуникация и пътуване в други страни*. В 6 отговора основната причина е *харесване* на испанския език, а в два от тях се споменава неговата *екзотичност*. За 5 участници изучаването на испански език е средство за *лично обогатяване*. В 4 отговора се очертава *липса на конкретна причина* или както се изразява един от анкетираните – „*Защото така*“. Трима участници виждат в испанския език средство, което ще им помогне *да живеят в чужбина*. В други три отговора се изтъква *популярността на испанския език*.

За трима участници изучаването на испански език е *разнообразие, нещо ново и различно*. Трима споделят, че изучават испански *заради желанието на родителите си*, а в един отговор причината е *случайност*, тъй като първото желание на анкетирания е било да учи в математическа гимназия.

Таблица 2. Основни мотивации на участниците, изучаващи испански език, при отговор на въпроса „Защо изучавате чужд език?“

Мотивации	Илюстративен цитат	Брой отговори
1) Средство за постигане на поставени цели, свързани с лична и професионална реализация	„Защото смятам, че ще ми трябват не само в живота, но и в работата и училище.“	16
2) Средство за комуникация и пътуване в други страни	„Защото е много важно в днешно време да знаем езици, за да можем да се оправяме навсякъде.“	12
3) Харесване	„Защото звучи екзотично и много ми допада.“	6
4) За лично обогатяване	„За собственото си развитие.“	5
5) Неясна причина	„Защото така.“	4
6) Средство за живот извън България	„Да живея в чужда страна.“	3
7) Заради популярността на испанския език	„Защото испанският език е един от най-изучаваните езици.“	3
8) За разнообразие	„Защото исках след VII клас да изучавам език, до който до този момент не съм имала достъп.“	3
9) Заради родителите	„По желанието на родителите ми.“	3
10) По случайност	„Принципно исках да уча в МГ, но това се падна.“	1

Анализът на данните от анкетата показва, че с най-голям дял – 1/3 от отговорите на всички участници – владенето на чужд език е определено като средство за постигане на поставените цели и дава възможност за осигуряване на по-добро бъдеще. Професионалната и личната реализация са, на първо място, в мотивацията за изучаването на чужд език. Факт е, че учителите по чужд език трябва да използват желанието за личен и професионален успех за още по-успешна мотивация и засилване на образователния стремеж на обучаваните.

На второ място по значимост в процентно отношение – 16,4% от всички участници изтъкват ролята на езика като средство за комуникация с хора от различни култури и възможност за пътуване в други страни. Светът днес е

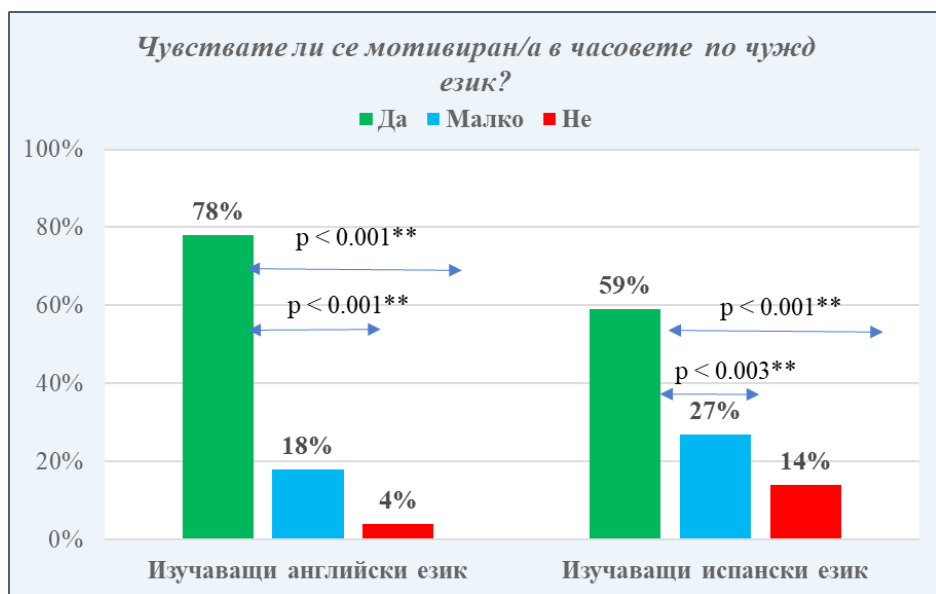
отворен и има възможност да го опознаем и знаейки чужд език, ще бъдем разбрани навсякъде.

Равностойни са отговорите и на двете групи, мотивирани да изучават чуждия език като възможност за продължаване на образованието и за живот извън България, както и за лично обогатяване. Тези отговори могат да послужат като стабилна основа за по-детайлна и прецизна работа в обучението по чужд език.

Също равни по значимост са и резултатите, които показват желанието да се овладее чужд език за разнообразие и заради популярността на изучавания език. Младите хора са част от един глобален динамичен свят, в който са мотивирани да бъдат разбрани и равностойни.

Сравнително малък процент на анкетираните – под 3,5%, – не са наясно защо изучават езика или го учат случайно. Вероятно това са ученици, които още не са осъзнали какво богатство е владееенето на всеки един език.

Следващият въпрос от анкетата изисква от участниците да посочат *дали се чувстват мотивирани в часовете по чужд език*. Към него са предложени три отговора – *да*, *малко* и *не*. Резултатите представят разпределението на отговорите на участниците във всяка група в проценти (фигура 2). За да се определят статистически значими тенденции, е използван тестът на Фишер за вътрешногрупови съпоставки.

****** Статистически значима разлика при ниво на грешка $\alpha \leq 0.01$

Фигура 2. Разпределение на отговорите на въпроса „Чувствате ли се мотивиран/а в часовете по чужд език?“

От участниците, изучаващи английски, 78% се чувстват мотивирани; 18% са малко мотивирани, а 4% са отговорили отрицателно. Относителният дял на тези, които се чувстват мотивирани, е по-голям от малко мотивираните и от немотивираните ($p < 0.001$ за двете съпоставки, при ниво на грешка $\alpha = 0.01$).

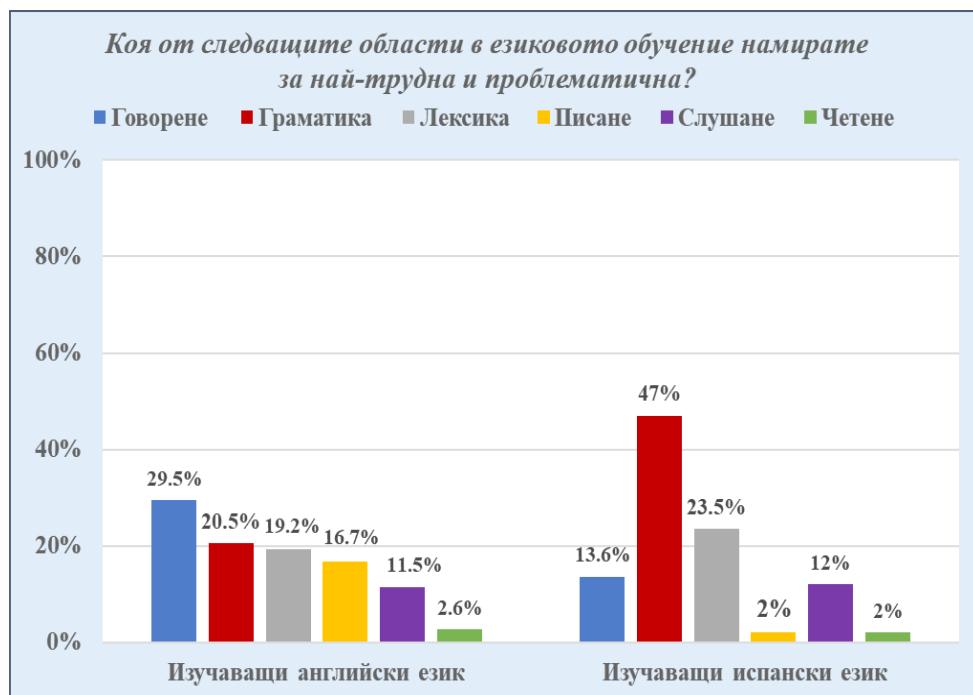
Сходни тенденции се очертават сред участниците с испански език. От тях 59% се чувстват мотивирани, 27% са малко мотивирани и 14% са отговорили отрицателно. Процентът на участниците, които се чувстват мотивирани, е значително по-голям от този на малко мотивираните ($p = 0.003$ при ниво на грешка $\alpha = 0.01$) и от немотивираните ($p < 0.001$, при $\alpha = 0.01$).

На базата на гореописаните резултати се очертава следната основна тенденция: *Независимо от изучавания чужд език, английски или испански, относителният дял на обучаемите, които се чувстват мотивирани в часовете по съответния език, е значително по-висок от този на малко мотивираните или немотивираните.*

Логична е връзката между въпросите „Защо изучавате чужд език?“ и „Чувствате ли се мотивиран/а в часовете по чужд език?“. В преобладаващата част от отговорите на анкетираните е налице ясна мотивация за усвояване и прилагане на знанията в перспектива. Важно е учениците да виждат резултатите от своето обучение. Тук е ролята на учителя, който следва да стимулира активното им участие и да формира у тях компетенции за активно учене и самостоятелност. Препоръчително е да се потърси възможност за по-добро взаимодействие и по-гъвкава индивидуална работа с анкетираните, които са дали отговор, че са малко мотивирани или немотивирани.

От представените и анализирани отговори може да се изведе заключение, че за да се постигне ефективно чуждоезиково обучение, учителите трябва да се съобразяват с по-прецизното и по-персонализирано обучение съобразно интересите и мотивацията на отделните ученици.

Четвъртият въпрос „Коя от следните области в езиковото обучение намирате за най-трудна и проблематична?“ позволява на учениците да избират между шест отговора: *четене, писане, слушане, говорене, граматика и лексика*. Фигура 3 представя процента на участниците, посочили определена област като най-трудна. В групата на изучаващите английски език разпределението на уменията по трудност (от най-трудното до най-лесното) е, както следва: *Говорене 29.5% → Граматика 20.5% → Лексика 19.2% → Писане 16.7% → Слушане 11.5% → Четене 2.6%*. В групата на изучаващите испански език подреждането на уменията по трудност е различно: *Граматика 47% → Лексика 23.5% → Говорене 13.6% → Слушане 12% → Писане 2% → Четене 2%*.

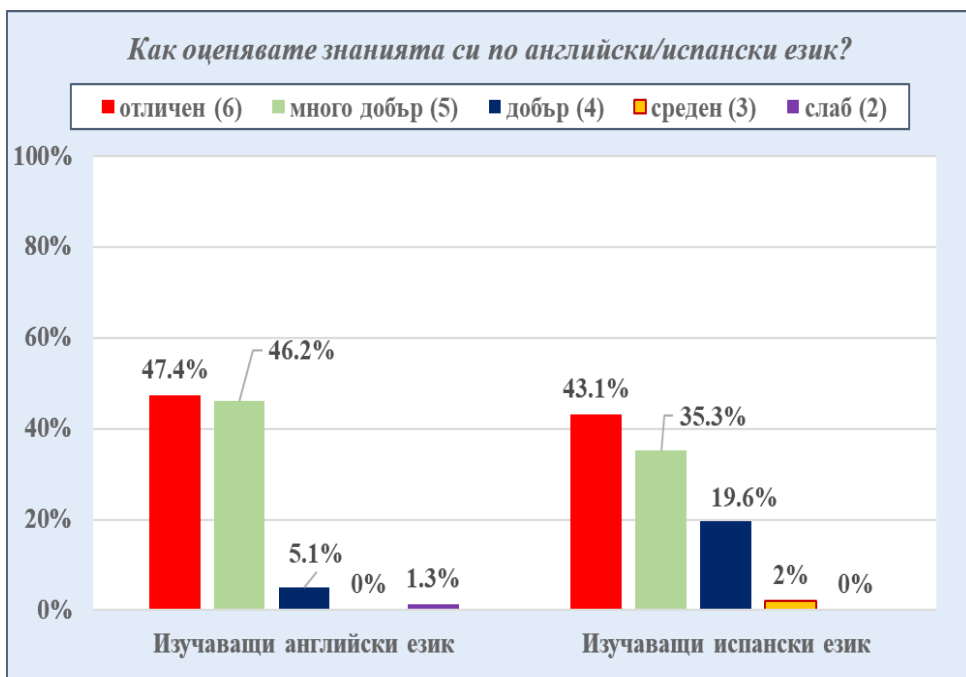
** Статистически значима разлика при ниво на грешка $\alpha \leq 0.01$

Фигура 3. Разпределение на отговорите на въпроса „Коя от следните области в езиковото обучение намирате за най-трудна и проблематична?“

Отделните специфични особености на двата езика – английски и испански – определят областите, в които обучаемите са най-затруднени. Изучаващите английски език се чувстват най-затруднени в говоренето – почти 1/3 от тях, докато изучаващите испански език са затруднени в граматиката – почти половината от анкетираните. Областите четене, слушане и лексика са с близки резултати за изучаващите и двата езика. Този резултат е очакван, защото обучението по всеки чужд език започва с изучаване на лексиката му и с овладяване на уменията за четене и слушане.

Заслужава внимание резултатът от анкетата за областта „писане“. Участниците, изучаващи английски, посочват осем пъти по-висока степен на трудност при писане от изучаващите испански. Препоръчително е прецизиране на обучението по граматика и правопис на английски език чрез използването на различни образователни технологии, методи и средства с цел подобряване качеството на знанията и уменията на учениците в затрудняващата ги област „писане“.

Петият въпрос изисква самооценка на знанията по съответния чужд език от страна на анкетирания: „Как оценявате знанията си по английски/испански език?“. Предложени са пет варианта за отговор, съответстващи на оценките в българската образователна система – *Отличен (6)*, *Много добър (5)*, *Добър (4)*, *Среден (3)*, *Слаб (2)*. Резултатите от самооценката на участниците са представени в проценти във фигура 4.

Фигура 4. Разпределение на отговорите на въпроса „Как оценявате знанията си по английски/испански език?“

И в двете групи доминират два вида самооценка: *Отличен (6)* и *Много добър (5)*. От изучаващите английски език 47,4% са оценили знанията си по английски като *отлични* и 46,2% – като *много добри*. В групата на изучаващите испански език 43,1% са оценили знанията си по испански като *отлични* и 35,3% като *много добри*. Оценка *Добър (4)* са дали 5,1% от участниците с английски и 19,6% от тези с испански. *Среден (3)* не фигурира в отговорите на участниците с английски и се посочва само от 2% от участниците с испански. Със *Слаб (2)* се е оценил само един от анкетираните с английски език (1,3%) и никой от тези с испански език.

Вероятно поради факта, че целевите групи, обхванати в настоящото проучване, са представителна извадка на ученици от езикови гимназии, които са силно мотивирани да изучават чужд език, посочените отговори са предимно *Отличен (6)* и *Много добър (5)*. Това означава, че учениците полагат усилия и са ангажирани при изучаването на избрания от тях чужд език и съответно си поставят висока самооценка.

Обобщение

В настоящото изследване авторът се стреми да обхване извадка от близки в процентно отношение спрямо изучавания чужд език участници – 60% с английски език и 40% с испански език (анкетата е попълнена от 130 ученици). Съотношението между половете също е приблизително сходно. При групата с испански език анкетираните мъже са 53%, а жените – 47%, а при групата с английски език съотношението между анкетираните мъже и жени е 50% : 50%. По този начин, събраните и анализирани данни са съпоставими както за двата чужди езика, така и за двата пола.

Анализът на въпроса „*Защо изучавате чужд език?*“ показва, че в 1/3 от отговорите на всички анкетирани се изтъква фактът, че владенето на чужд език дава възможност за осигуряване на по-добро бъдеще и спомага за постигане на поставените цели за лично и професионално развитие. Други 6% от участниците в анкетата просто *харесват* чуждия език, който изучават. Взети заедно, тези резултати представляват значителен процент от отговорите на изследваните лица. Тези мотивации следва да бъдат използвани от преподавателите по чужд език, за да се стимулира активно учене.

Както сочат данните от проучването (16,4% от всички участници), причината, поради която се изучава чужд език, е, че той представлява *средство за комуникация с различни култури*. Около 10% от всички ученици, участвали в анкетата, изпитват мотивация да изучават чужд език с цел продължаване на живота или образованието извън България, което несъмнено е фактор, който следва да бъде взет под внимание. Равен процент от участниците в проучването (8%) изтъкват желанието си да овладеят чужд език *за разнообразие* и заради неговата *популярност* в световен мащаб. Определено популярността на (чуждо)езиковото обучение, както и динамично развиващият се глобален свят допринасят за този процент от отговорите на младите хора. Пренебрежимо малък е процентът на участниците, които посочват *неясна причина* и *случайността* като основание за изучаването на чужд език. Те вероятно тепърва ще осъзнават богатството на чуждите езици.

Резултатите от третия въпрос в анкетата (*Чувствате ли се мотивиран(а) в часовете по чужд език?*) доказват, че учениците, взели участие в проучването, са мотивирани в часовете. При групата с испански език 60% дават

положителен отговор, а при групата с английски език процентът е още по-висок – 80%. Това несъмнено улеснява работата на техните учители и дава възможност за надграждане и усъвършенстване на знанията и уменията по чужд език. Що се отнася до слабо мотивираните, може да се препоръча персонализирано обучение, съобразено с личния интерес и мотивация на ученика.

Анализът на четвъртия въпрос „*Коя от следните области в езиковото обучение намирате за най-трудна и проблематична?*“ показва, че и двете групи имат сравнително еднакъв процент на затруднение в областта на овладяване на рецептивните умения – четене и слушане. Вероятно поради факта, че изучаването на чужд език започва от неговата лексикална система, сходен процент от анкетираните от двете целеви групи посочват като проблемна зона именно лексиката. Интересно е да се отбележи, че по-голяма процентна разлика се наблюдава при овладяване на продуктивните умения – писане и говорене. Почти половината от анкетираните с испански език посочват, че имат най-големи затруднения с граматиката, докато при групата с английски език, те са едва 1/5 от всички, взели участие в проучването. Препоръчително е, за да се подобрят резултатите при овладяването на граматиката на испански език, както и при говорене и писане на английски език: преподавателите по съответния чужд език следва да подобрят качеството при обучението, като за целта могат да използват съвременни технологии, подходящи за усъвършенстване на всяка от проблемните области или да подхождат по персонален начин към всеки ученик.

БЕЛЕЖКИ

1. <https://www.mon.bg/bg/1698>
2. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045bb6b>
3. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/table-1-cefr-3.3-common-reference-levels-global-scale>
4. <https://www.ibm.com/analytics/spss-statistics-software>
5. <https://www.minitab.com/en-us/>

ЛИТЕРАТУРА

Ганева, З., 2016. *Да открием статистиката с IBM SPSS Statistics*.
София: Елестра.

REFERENCES

- Eddington, D., 2019. *Statistics for Linguists: A Step-by-Step Guide for Novices*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Ganeva, Z., 2016. *Da preotkriem statistikata s IBM SPSS Statistics*. Sofia: Elestra.

MOTIVATIONS AND DIFFICULTIES IN LEARNING FOREIGN LANGUAGE THAT CONTEMPORARY STUDENTS FACE

Abstract. The present study aims to test students' motivation in foreign language classes. The survey also aims to gather information which area of learning English or Spanish contemporary students consider most difficult to acquire – reading, writing, listening, speaking, grammar, vocabulary, and why they have decided to learn the relevant foreign language.

Keywords: foreign language; language learning; second language acquisition; English; Spanish; listening; speaking; reading; writing; grammar; vocabulary

✉ **Georgi Dzhumayov**

Plovdiv University "Paisii Hilendarski"

24, Tsar Asen St.

4000 Plovdiv, Bulgaria

E-mail: dzhumayov.georgi@gmail.com